

Att vara man på mötet – skapandet av den gode medarbetaren

Forskning om språk och kön tenderar att konservera traditionella könsroller genom att tala om "manligt" och "kvinnligt" språk. Karin Milles föreslår att man i stället fokuserar maktstrukturer. Genom att använda språket på ett könsspecifikt sätt blir vi kvinnor och män, snarare än ger uttryck för en medfödd könsskillnad.

Paraplyetiketten "språk och kön" spänner över en heterogen mängd forskning. Dess tvärvetenskapliga karaktär borgar för spännande brytningar mellan olika konkurrerande teoretiska och metodiska infallsvinklar. Men tvärvetenskapligheten medför också emellanåt problemet att de engagerade forskarna i huvudsak *antingen* är språkvetenskapligt skolade, som exempelvis inom sociolingvistik, *eller* kunniga i det framväxande feministiskt färgade könsteoribygget, d.v.s. genusteoretiker. Sällan båda två. De språkligt skolade forskarna problematiserar därför inte alltid "kön" utan tar ofta detta som en ganska naturgiven utgångspunkt¹, medan könsteoretikerna å sin sida tenderar att utgå från en ganska luddig syn på vad "språk" kan vara². Detta kan för språkvetenskapens del leda till att de vetenskapliga resultaten går stick i stäv med feministiska strävanden och för könsteoretikernas att ett slösande empiriskt material går förlorat till förmån för abstraktioner kring "diskurs" och "symbolordningar". Detta hotar att klyva fältet i två haltande deldiscipliner och förhindra den dynamiska tillväxten i forskningen.

I mitt avhandlingsarbete söker jag låta deldisciplinerna befrukta varandra. Jag undersöker arbetsplatsförlagda sammanträden med traditionella samtalsanalytiska metoder, men låter moderna feministiska teorier vägleda såväl syftesformulering som problemställning och resultatolkning. I denna artikel vill jag

pröva att undersöka hur deltagarna på ett möte skapar kön med hjälp av språket, och i samband med detta också diskutera den forskning som letar efter vad man brukar kalla det "manliga" och det "kvinnliga" språket.

"Manligt" och "kvinnligt" språk

En annan tudelning av forskningsfältet "språk och kön" som på många sätt sammanfaller med den förut nämnda klyvningen skulle kunna göras utifrån val av angreppssätt. Vi har dels forskning kring språk *om* kön, dels forskning kring språk *av* kön, d.v.s. kvinnor och män som språkar.

Det första angreppssättet, att studera språk *om* kön, undersöker hur kvinnor och män och "kvinnlighet" och "manlighet" beskrivs och definieras i skilda typer av texter och under skilda epoker. Den forskningen blottlägger effektivt kön och könsidentiteter som samhälleliga och historiskt föränderliga konstruktioner.

Om man istället väljer det andra angreppssättet, att studera språk som produceras *av* kvinnor och män av kött och blod, är det inte lika självklart vad det är man finner. Kvinnor och män som talar och skriver kan inte i samma mån sägas vara konstruktioner. Naturligtvis kan ingen kvinna eller man stå oberörd av de könsideologier som finns i samhället, men vi är också levande, aktiva subjekt

som delvis kan välja att förhålla oss på olika sätt till de normer och värderingar som finns.

Trots detta brukar man ofta kalla just detta för forskning om "manligt" och "kvinntligt" språk. Forskningen är mycket livaktig och rörer ett inte försumbart intresse, och undersökningar och resultat refereras ofta i populärvetenskaplig form i media. Trots mer eller mindre uttalade jämställdhetsvisioner hos forskarna är mycket tvärtom könsideologiskt laddat och konserverar snarare än ifrågasätter könsordningen. Då forskningen aktivt bidrar med definitioner och beskrivningar av vad som läggs in i begreppen "kvinntligt" och "manligt" medverkar ofta denna forskning själv till den konstruktion av kön som den första forskningsgrenen ägnade sig åt att blottlägga.³

Det är inom den språkvetenskapliga grenen sociolingvistik som den mesta forskningen har bedrivits. Kön betraktas här som en social variabel (liksom socialgrupp, utbildning och sysselsättning) och många intressanta skillnader mellan kvinnors och mäns språk har hittats. Man antar att män och kvinnor uttrycker sin grupptillhörighet och sin könsidentitet med hjälp av språket, och kallar detta ett "manligt" respektive "kvinntligt" språk.

Skillnader har upptäckts på nästan alla nivåer i språket, alltifrån skillnader i uttal, artikulation och ordval till syntax och interaktionsmönster. Undersökningar visar t.ex. att kvinnor använder mer verb och fler vardagsord. Kvinnor använder också mer status- och prestigeuttal. Män å sin sida svär mer, och inte oväntat talar män mer och längre och vissa undersökningar visar att de avbryter kvinnor mer (för olika översikter, se t.ex. Trudgill 1974 eller Wardhaugh 1993; för böcker som ägnas uteslutande åt ämnet, se t.ex. Coates 1993). Det empiriska språkmaterialet består oftast av talat språk av olika slag, men även analyser av skriven text har gjorts.

Tre tolkningar

Dessa skillnader har sedan tolkats i huvudsak på tre olika sätt (Cameron 1996). De kan tolkas 1. som ett uttryck för brist (*deficit*), 2. som

uttryck för en harmlös kulturellt baserad skillnad (*difference*) och 3. som uttryck för en maktrelation (*dominance*) (Cameron 1996: 39).

Åsikten att det språk som kvinnor talar är sämre än det män talar var vanligare förr. Två språkvetare som kan sägas ha företrätt synen är svensken Gustaf Cederschiöld och dansken Otto Jespersen.

T.ex. skrev Cederschiöld i sin bok *Om kvinnospråk och andra ämnen* från år 1900: "I kvinnors – liksom i barns – språk är gråt en synnerligen viktig beståndsdel [...]. Till klimax inträder stundom svimning eller hysteriskt anfall. Allt detta saknas nästan helt och hållet hos det starkare könet" (Cederschiöld 1900: 21). Otto Jespersen å sin sida ägnade endast ett kapitel åt "kvinnornas språk". Med anledning av iakttagelsen att kvinnor talar snabbare och inte tvekar lika mycket i sitt tal som män skriver han: "The superior readiness of speech of women is a concomitant of the fact that their vocabulary is smaller and more central than that of men. But this again is connected with another indubitable fact, that women do not reach the same extreme points as men, but are nearer the average in most respects. [...] The greatest orators, the most famous literary artists, have been men [...]" (Jespersen 1922, 1969: 253).

Vad man ser här är det klassiska exemplet med mannen som norm och kvinnan som avvikelse. Något speciellt avsnitt om mannens språk verkar inte behövas då detta underförstått är det normala, Språket med stort S och det som språkvetenskapen vanligtvis ägnar sig åt, medan kvinnans språk är något annat och på sin höjd värt ett kapitel. Intressant är också att de båda forskarnas empiriska material begränsas till repliker ur den klassiska litteraturen, t.ex. Shakespeares dramer, men att det annars handlar om ogrundade iakttagelser av typen "vi har ju alla märkt att kvinnor ofta..." o.s.v. Dessa fördomsfulla uttalanden kan visserligen verka skrattretande idag, men deras upphovsmän var på sin tid mycket inflytelserika. Det kan också vara värt att notera att Jespersens bok nytrycktes så sent som 1969.

Om denna brist-tolkning kan anses förlegad, är den andra tolkningen – att skillnaden är ett uttryck för en harmlös kulturell skillnad

– kanske den idag mest populära. Enligt denna tolkning är "kvinnligt" och "manligt" språk att anse som två likvärdiga kulturella varianter. Dess kanske mest kända förespråkare är den amerikanska lingvisten Deborah Tannen, vars bok *Du begriper ju ingenting* (1992), en slags handbok för hur kvinnor och män ska bli lyckligare genom att lära sig förstå varandras speciella språk, sålt i massupplagor både i USA och Sverige.

Att kvinnor och män talar olika förklaras med att de växer upp i olika kulturer. Flickor leker t.ex. mest i par där ingendera parten får stå över den andra, varför kvinnors språk kännetecknas av likställt samarbete. Pojkar däremot leker i större grupper med tydliga hierarkier, varför deras språk kännetecknas av maktkamp, ordergivning och tävling. Att kvinnor är underordnade männen och förtrycks beror på att deras språk inte värderas efter förtjänst, p.g.a. *fördomen* att det "kvinnliga" språket är sämre. Vad forskaren har att göra är då att lyfta fram och visa på att kvinnors språk inte alls är sämre än mäns, bara annorlunda. Om vi bara lär oss förstå varandra kommer problemen att lösa sig.

Synsättet kan kritiseras för bristande maktanalys när man inte ser strukturen i de olika socialisationsmönstren för flickor/kvinnor och pojkar/män, att dessa mönster inte är slumpmässiga utan tvärtom tjänar manssamhällets syften (jfr också Camerons diskussion 1996: 39-44). Män socialiseras till makt i den offentliga sfären, kvinnor till relationsarbete i intimsfären. Detta gör en enkel uppvärdering av kvinnornas språk i högsta grad problematisk.

Om männen är de som innehar makten är det i synnerhet männen som måste fås att ändra sig. Men vad har männen, de med makt, att vinna på att försöka förstå och uppvärdera det kvinnliga? Varför skulle de vilja avstå sin privilegierade ställning? Tvåhundra års intensiv och ännu långtifrån vunnen kvinnokamp visar att männen ingalunda godvilligt lämnar ifrån sig makten.

Den allvarligaste invändningen är dock den förtäckta könsrollskonservatism som lurar under en skenbart accepterande yta, vilken beror på användandet av adjektiven "manligt" och "kvinnligt". "Manligt" och "kvinnligt" har,

liksom många andra adjektiv, flera betydelser. A ena sidan kan de syfta på en persons biologiska kön, en relativt "objektiv" term, å andra sidan kan det vara en värdering av en persons förmåga att leva upp till de kulturellt bestämda normerna för hur en man respektive kvinna bör bete sig, klä sig o.s.v.

Vilken betydelse är det då som åsyftas? Skillnaderna mellan vad som betecknas den "manliga" och den "kvinnliga" talarstilen är inte absoluta, utan handlar om grader. Detta döljs dock effektivt bakom de två åtskilda kategorierna. Att kvinnor generellt sett använder ett finare uttal eller svär mindre betyder inte att de aldrig svär, eller att män aldrig talar "fint". Många kvinnor talar också mer än många män och många män avbryter aldrig. Det kan alltså inte vara fråga om två sinsemellan exkluderande kategorier. Istället måste det vara den värderande termen man är ute efter. Det "manliga" språket är alltså det språk som män, som vill vara manliga, bör sträva efter att tala, och det "kvinnliga" är det kvinnor bör tala för att bli uppskattade som kvinnor. Kvinnor bör fortsätta tala "kvinnligt" och män fortsätta tala "manligt", ja, de ska till och med uppmuntras att utveckla och odla dessa "kvinnliga" respektive "manliga" sidor.

För att inte forskningen i sig ska bli en del av den isärhållande logik som Hirdman menar reproducerar genusystemet (Hirdman 1988: 51) och därmed bli en del av förtrycket, borde forskningen försöka ifrågasätta dessa könsbundna språkvarianter.

Den tredje och sista tolkningen ser däremot skillnader i språkbruk mellan män och kvinnor som ett uttryck för och en orsak till det rådande maktförhållandet mellan könen. Kvinnors språk beror på och uttrycker kvinnors underordning, och bidrar till dess fortlevande. Denna tolkning är den mest fruktbara ur ett feministiskt perspektiv. Men denna analys kan däremot kritiseras för att, liksom så mycket tidigare forskning, stigmatisera och nedvärdera det "kvinnliga" och "kvinnan". Vad är då lösningen? Lösningen ligger i problemställningen. Så länge forskningsfrågan rör det "manliga" och det "kvinnliga" språket kommer vi inte undan den begränsande könsdikotomi-

sering som tvingar in individerna i två, och endast två, kön, vilket omöjliggör en verklig förändring. Frågan är helt enkelt felställd.

Feministisk samtalsanalys

Vad är då en bättre fråga för en feministiskt baserad undersökning av mäns och kvinnors språk? Trots feminismens heterogena karaktär menar litteraturvetarna Claudia Lindén och Ulrika Milles i sin *Feministisk bruksanvisning* att strömningarna ändå förenas av ett gemensamt syfte och ett gemensamt mål: "Feminismen är ett kritiskt perspektiv som strävar efter att identifiera, blottlägga och förändra de maktstrukturer som är knutna till kön" (Lindén & Milles 1995: 9). En mer fruktbar väg är alltså att söka efter maktstrukturer, kopplade till kön, inte vad som är "manligt" och "kvinnligt".

I sin essä "Vad är en kvinna?" har Toril Moi påpekat det omöjliga i att analytiskt skilja ut det "kvinnliga" från kvinnan som producerar det, precis som vi inte kan skilja det "manliga" från mannen: "Feminister har i årtal vetat att samma egenskaper uppfattas olika hos män och kvinnor. Det är omöjligt att kategorisera en specifik egenskap som maskulin eller feminin utan att 'objektivera' den" (Moi 1997: 143).

Med citatet vill jag belysa att det för forskare är omöjligt att empiriskt, från ett generellt material där män och kvinnor talar, avgöra vad som är "kvinnligt" och vad som är "manligt". Många har ju också påpekat hur föränderliga "mannen" och "kvinnan" är genom historien och på skilda geografiska platser.

Undersökningar som utgår från en uppdelning i "manligt" och "kvinnligt" språk är alltså med nödvändighet tidsbundna och kan på sin höjd säga något om hur dessa två kategorier konstrueras just i de språkgemenskaper som det empiriska materialet täcker in, men att varje annan undersökning med ett annat material, andra informanter och andra språkgemenskaper ger begreppen nya innebörder. Vi kan heller inte hoppas på att tillräckligt många undersökningar ska ge oss "hela bilden" då denna bild ständigt förändras. Detta tömmer termerna på varje autonomt meningsinnehåll och låser fast forskningen i en

deskriptiv praktik utan annat syfte än att upptäcka ännu en, och ännu en, och ännu en betydelse, vilket gör den synnerligen ofruktbar.

Vad forskning kring "manligt" och "kvinnligt" språk bortser ifrån är att en av de mer stabila betydelseerna hos termerna är *relationell*, där termerna "man" och "kvinna" sålunda definieras utifrån sina inbördes relationer. En man är alltså en icke-kvinna, och en kvinna en icke-man. Det är genom dessa ömsesidigt uteslutande definitioner, denna dikotomisering, som den andra betydelsedimensionen, hierarkiseringen, fungerar (Hirdman 1988: 51). Och det är på denna hierarkiserande relation jag menar att vi ska inrikta vår forskning för att så effektivt som möjligt kunna utföra det feministiska uppdraget att upptäcka de könsbunda maktstrukturerna.

Genom att dessutom använda Butlers syn på kön som handling, process, maskerad och föreställning snarare än biologiska fakta, kan vi utan att hemfalla åt de gamla könsstereotyperna förklara hur det kommer sig att män och kvinnor använder olika språkstrategier. I Butlers teori är kön ingen biologisk egenskap utan resultatet av en ständigt pågående, upprepad iscensättning, och existerar inte före denna (Butler 1990).

Deborah Cameron menar att även om Butler mest talar om kroppens teater, om att klä sig, sminka sig, uppträda på sätt som anses "manligt" eller "kvinnligt", är det inte särskilt långsökt att också språkbruket är en av dessa arenor för iscensättning (Cameron 1996: 47). Män och kvinnor uttrycker inte sin könsidentitet genom språket, då könsidentiteter inte är en egenskap, utan de *blir* män och kvinnor genom språket. Språket skapar kön, och är inte ett uttryck för latent könskillnader.

Butlers könsbegrepp har fördelen att det kommer förbi det stela monolitiska könsbegreppet och istället betonar kön som en historisk konstruktion som ständigt måste reproduceras, men som också kan förändras.

Ett empiriskt exempel

Varje dag möts män och kvinnor på mer eller mindre konkreta vis. I mitt arbete har jag valt att studera det språkliga mötet, den språkliga

interaktionen, mellan män och kvinnor som sitter i sammanträden på vanliga arbetsplatser för att se om makt skapas i relationen mellan dem. Jag ger då kön en i huvudsak relationell innebörd, då jag menar att "man" och "kvinna" i huvudsak skapas som kontraster till varandra. Kön skapas alltså i mötet mellan män och kvinnor (kön kan också vara relevant i enkönade grupper, men det ska jag inte diskutera här). Frågan är alltså om den språkliga interaktionen reproducerar genusystemet med dess på dikotomisering byggda hierarkisering.

Med deltagarnas samtycke har jag videofilmat ett antal sammanträden på olika arbetsplatser. Männen och kvinnorna där möts i en typ av mer eller mindre formellt samtal, som vi väl alla har erfarenhet av och kanske rentav regelbundet deltar i och som därför är bekant för de flesta av oss. Men sammanträden tillhör också den offentliga sfären och kan i kraft av sitt syfte tänkas påverka deltagarnas möjligheter till makt och inflytande inom den organisation som de hålls.

På dessa sammanträden uppträder deltagarna som sociala varelser och försöker i interaktionen med andra skapa sig en identitet som de på goffmanskt vis hoppas på ett eller annat sätt ska gagna dem (Goffman 1959). På en arbetsplats gäller det dels att framstå som en kompetent medarbetare, dels att ha en socialt acceptabel personlighet.

En identitetsskapande praktik med möjlighet att uppfylla båda dessa krav är berättandet av självupplevda episoder eller händelser. Berättandet av självupplevda episoder skapar nämligen identitet på (minst) två plan.⁴ Dels skapas en berättelseidentitet, vilken i en självupplevd berättelse är densamma som berättarens och som kan framvisa denne som en kompetent person. Dels skapas en berättaridentitet, en identitet som berättare, som, om berättelsen är "lyckad", skapar bilden av en trevlig och underhållande person. Min fråga är nu om könsordningen kan påverka vilka berättelser som berättas, vilka identiteter som skapas – och därmed i förlängningen kanske deltagarnas möjligheter till makt och inflytande?

Här ska jag bara ta upp ett exempel för att dels försöka ge ett tentativt svar på frågorna

ovan, dels visa på min analysmetod. En man på ett av sammanträdena, Nils, berättar för sin chef Annika och två andra kvinnor hur han upptäckte och avhjälpste ett datorfel på ett bankkontor.⁹

Nils: Kontor X körde jag veckan därpå, och kontor X då var jättebra ända fram till klockan fyra på eftermiddan.

Annika: Visst ja.

Nils: Smack pang bom så gick en burk ner bara.

Annika: Just det.

Nils: Och gick inte å få igång den.

Annika: Nä.

Nils: Kunde inte förstå varför. Dan efter var jag där. Då fungerar den burken, men då e det en annan gått ner på samma sätt,

Annika: Men gud var märkligt.

Nils: å på en våning upp,

Annika: Konstigt.

Nils: och vi ringde å felanmälde redan dan innan då,

Annika: Mm

Nils: så ringer teknikern å då då råkar ju nån säga: Ja men den här burken fungerar men nu e det en annan som lagt av men dom kunde inte förklara problemet,

Annika: Mm

Nils: för då var ju inte jag där.

Annika: Mm

Problemet verkar till en början olösligt. Men Nils är rådig och ger inte upp. Efter ytterligare några turer lyckas han tillsammans med en tekniker komma på vari problemet ligger:

Nils: Så då ringde jag ut å så fråga jag vad fan dom höll på med. Det här har inte vi fått nånting om liksom så där då. Ja vi ska skicka en, så det kom väl en på måndag lunch nånting där.

Annika: Hm.

Nils: Och medan det skedde då så så prata jag med några andra tekniker för jag var ju då på X-kontoret,

Annika: Mm.

Nils: och höll på med dom. Då prata jag med teknikern: Fan vad konstigt, konstigt fel så här liksom. Å så satt där å fundera lite grann, å så då kom vi på vad det var för fel.

Annika: Mm.

Nils: Dom har givit två burkar samma adress, IP-adress va.

Margareta: Mhm.

Annika: Jaha oj jaha ja det e klart det blir fel.

I berättelsen skapas bilden av en kompetent och driftig person. Nils är aktiv och ger inte upp fastän problemet inte ger med sig. Människorna runt omkring honom förefaller däremot till större delen okunniga och passiva, beroende av honom. Parallellen till den klassiska sagans hjälte, som ensam klarar av alla faror och problem, är lätt att dra.

Också berättandet i sig skapar en positiv berättaridentitet åt Nils då de andra lyssnar uppmärksam utan att avbryta och chefen Annika med olika kommentarer tydligt visar att hon lyssnar och till slut också uppskattar berättelsens dramatiska poäng. Så berättar Nils tre liknande hjältesagor om sig själv, medan ingen av kvinnorna på mötet, inte ens chefen Annika, berättar något liknande. Men hur ska vi förstå det här om vi inte vill nöja oss med det triviala konstaterandet att han betar sig "typiskt manligt", d.v.s utan att hemfalla åt den vanliga dikotomiseringen i "manligt" och "kvinnligt"?

Judith Butler kritiserar i *Gender Trouble* (1990) den expressiva kön/genusdistinktionen där genus blir ett uttryck för ett "naturligt" kön, då detta för ursprunget, d.v.s könet, bort från all möjlig påverkan och förändring. Vi bör således akta oss för att betrakta denna berättelse som ett *uttryck* för någon naturlig manlig könstillhörighet hos Nils.

I själva verket vet vi ingenting säkert alls om Nils könstillhörighet. Vi vet inte om Nils "verkliga" är vad vi brukar kalla man, d.v.s. har manliga genitalier och manliga könshormoner. Däremot uppträder han *som om* han har det. Detta *som om* tar sig en mängd olika uttryck, varav namn, röstläge och klädsel (på videofilmen ser vi en kortklippt person i skjorta och slips) kanske är de tydligaste. Tillsammans skapar dessa en butlersk illusion av ett underliggande, naturligt kön. Jag menar att också berättandet är en del av denna naturaliserande genusföreställning. Genom att imitera och repetera den klassiska hjältesagan, där

hjälten är man, skapas i samspel med det övriga genusuppträdandet en lyckad illusion av en sammanhängande "manlighet".

Det är viktigt att poängtera denna föreställnings imitativa, repetitiva karaktär. Dess betydelse är alltså inget som skapas där och då, utan något som går tillbaka på tidigare föreställningar, som i sin tur bygger på den bakomliggande könsstrukturen. Berättelsens betydelse finns alltså inte latent i själva berättelsen utan kommer från kopplingen till ett helt ideologiskt komplex av myter och föreställningar som finns i vår kultur, där hjälten som övervinner alla hinder är en av arketyperna för "den manliga principen".

Detta omöjliggör ett enkelt omkastande av rollerna. En kvinna kan inte berätta samma berättelse, då berättelsens betydelse har sin grund i en värld där män är hjältar och kvinnor på sin höjd passiva prinsessor. En berättelse om en kvinnlig hjälte är något annat och mer än bara motsatsen till en berättelse om en manlig hjälte. I *Bodies that Matter* (1993) går Butler till skarp attack mot de kritiker som tolkat hennes performativitetsbegrepp och maskeradmetafor i *Gender Trouble* (1990) alltför bokstavligt. Genus är inte en mask vi kan ta på och av hur som helst. Vi är inte fria att bestämma vilket genus vi vill föreställa, utan varje individ är i själva verket redan från födelsen bestämd till endast *en* av de två genusföreställningarna, och dessas utformning regleras genom de föreställningar som kom före (Butler 1993). Hur deterministiskt Butler ska tolkas kan vara oklart och ibland verkar hon förneka subjektet nästan all form av fri vilja (1993, introduktionen), men vi kanske inte behöver gå längre än att konstatera att subjektets vilja inte är helt oberoende av större strukturer.

Som tidigare sagts berättar ingen av kvinnorna några liknande "hjeltesagor" om sig själva under mötet. Andra undersökningar av berättande visar liknande mönster (Norrby 1998 och Eriksson 1997). En trolig förklaring till detta kan vi alltså få om vi antar att berättelsepraktiken styrs av genusordningen. Genusordningen bestämmer vilka berättelser som får berättas av vem och hur dessa ska förstås.

Detta regleras socialt på olika mer eller mindre märkbara vis i den språkliga interaktionen, exempelvis genom att lyssnarna skratrar åt vissa berättelser men inte åt andra. På detta sätt lägger berättandets sociala utformning begränsningar för subjektets/individens handlingsutrymme. En person som berättar en historia är alltid ytterst beroende av lyssnarnas reaktioner. Det är visserligen bara Nils som vet vad han själv varit med om och kan berätta, men han är beroende av de andras reaktioner för att historien ska bli lyckad. Ett sätt att förstöra en berättelse är att som lyssnare inte ge någon feedback eller ställa en mängd irriterande och misstänksamma frågor. Vi kan också tänka oss att chefen Annika, med en blick på klockan, skulle be Nils att komma till saken eller helt enkelt byta ämne. Men detta sker inte. Chefens kommentarer och välplacerade m:anden visar att hon lyssnar och accepterar hans historia. På detta sätt är våra identiteter aldrig något som individen har självständig makt att utforma utan alltid resultatet av ett samspel mellan individen och den sociala kontexten, precis som genusföreställningen beror på mer än individens genitalier.

Avslutning

Med detta exempel har jag velat visa att språk- och könsforskningen inte kan omvandlas till enkla riktlinjer för hur enskilda individer (läs kvinnor) ska kunna förändra en ojämsställd situation. Analysen visar tvärtom på vilket sätt individerna är beroende av andra individer och större ideologistrukturer.

Forskningsresultaten kan med andra ord inte användas till att snickra enkla handböcker i hur "kvinnor ska tala för att få makt" eller liknande, då enkla rollomkastningar inte är möjliga, vilket jag hoppas att jag har kunnat visa med mitt exempel. Individer kan inte helt fritt anta vilket genus de vill och kan heller inte helt fritt bestämma över vilken självbild de vill ge omgivningen då detta är något som delvis regleras socialt.

Med analyser som denna kan vi identifiera könsmaktsstrukturen – men kan vi förändra den? Kan den alltså sägas uppfylla de feminis-

tiska kraven? Gör den oss inte snarast till passiva offer för strukturer utanför vår kontroll?

Kanske kan det teoretiska ifrågasättandet av könsideologierna och blottläggandet av dess inbyggda maktdimensioner verka frigörande i sig, men den starkaste förändringskraften finns nog i analysens klarläggande av att de bakomliggande mekanismernas komplexitet och sociala dimensioner omöjliggör enkla lösningar. Vad jag menar är att det alltså inte kan vila på den enskilda språkbrukaren (läs kvinnan) att se till att inte bli språkligt förtryckt eller förbisedd. Den visar att de motståndsstrategier som måste utarbetas, precis som det feministiska projektet i stort, är en politisk och kollektiv fråga som vi alla har ansvar för att lösa.

NOTER

1. Detta gäller framförallt äldre forskning. För svenska exempel se t.ex. Kerstin Nordenstam (1987) *Kvinnlig och manlig samtalsstil*, Göteborg: FÅRSK FORSK och Kerstin Thelander (1986) *Politikerspråk i könsperspektiv*, Ord och stil 17, Stockholm: Liber.
2. Något man kan invända mot är t.ex. den mycket abstrakta mening som ofta verkar ges begreppet diskurs hos t.ex. Butler. Begreppet diskuteras däremot mycket inom nyare språkforskningsområden som Critical Discourse Analysis.
3. Naturligtvis finns det många undantag. En färsk undersökning som bl.a. problematiserar detta förhållande är den nyligen utkomna *Skvaller* av Kerstin Nordenstam (1998), som undersöker skvallerens förekomst och utformning i enkönade grupper.
4. Många berättelseforskare har poängterat berättandets identitetsskapande funktion, se t.ex. Elinor Ochs & Lisa Capps (1996): "Narrating the Self", *Annual Review of Anthropology*, Vol 25, s. 19-43.
5. Transkriptionen är normaliserad och mycket förenklad för att underlätta läsningen. Namn är fingerade och andra känsliga uppgifter x:ade.

LITTERATUR

- Butler, Judith (1990): *Gender Trouble*, New York & London: Routledge.
- Butler, Judith (1993): *Bodies that Matter*, New York & London: Routledge.
- Cameron, Deborah (1996): "The Language-Gender Interface: Challenging Co-Optation", Victoria L. Bergvall et al (red.) *Rethinking Language and Gender Research*, London & New York: Longman.
- Cederschiöld, Gustaf (1900): *Om kvinnospråk och andra ämnen*, Lund: C.W.K. Gleerups förlag.
- Coates, Jennifer (1993): *Women, Men and Language*, London & New York: Longman.
- Eriksson, Mats (1997): *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion*, Uppsala: Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43.
- Goffman, Erving (1959, 1995): *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*, Stockholm: Rabén Prisma.
- Hirdman, Yvonne (1988): "Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3/1988.
- Jespersen, Otto (1922): *Language: Its Nature, Development and Origin*, London: Allen & Unwin.
- Lindén, Claudia & Ulrika Milles (red.) (1995): *Feministisk bruksanvisning*, Stockholm: Norstedts.
- Moi, Toril (1997): "Vad är en kvinna?", *Res Publica*, nr 35/36.
- Nordenstam, Kerstin (1987): *Kvinnlig och manlig samtalsstil*, Göteborg: FÅRSK FORSK.
- Nordenstam, Kerstin (1998): *Skvaller. Om samtalsstrategier hos kvinnor och män*, Uppsala: Ord och Stil nr 29.
- Norrby, Catrin (1998): *Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst*, Göteborg: ACTA.
- Tannen, Deborah (1992): *Du begriper ju ingenting*, Stockholm: Wahlström & Wistrand.
- Thelander, Kerstin (1986): *Politikerspråk i könsperspektiv. Ord och stil 17*, Stockholm: Liber.
- Trudgill, Peter (1974): *Språk och social miljö*, Stockholm: PAN/Norstedts.
- Ochs, Elinor and Lisa Capps (1996): "Narrating the self", *Annual Review of Anthropology*, Vol 25, s. 19-43.
- Wardhaugh, Ronald (1993): *Investigating Language*, Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.

SUMMARY

Research on gender and language is often inhibited by the fact that many writers/researchers lack either linguistic training or insights into modern theories of gender. In my article, I criticize some of the research on gender and language for being a gender conservative practice in itself, designed to preserve rather than challenge the patriarchal power structure of society, due to its focus on "feminine and masculine language styles".

Instead, we ought to let modern feminist theories of gender guide what questions to ask and how to understand the results of the analysis of spoken interaction. This means focusing on structures of power instead of "feminine" and "masculine" language, and by this develop an analysis which we can call a feminist conversational analysis.

Judith Butler's concept of performativity enables us to view sex/gender as a process or activity rather than a personal attribute. By using language in a sex-specific way we become women and men rather than express some inborn difference.

This does not mean that we are free to perform the gender of our own choice, since we all are attributed one, and only one of the two genders, normally at birth. We are not free to choose the way to perform that gender either, since the characteristics of each gender is regulated through the heterosexual matrix.

This explains why the linguistic analysis of language and gender cannot produce easy answers and advice on "how to talk like a man to get power" or the like. Since each individual depends on structures of ideology, the project of creating a gender neutral or non-oppressive language is part of the political project of feminist struggle and not anything the single individual can achieve by changing the way she talks.

Karin Milles
Institutionen för nordiska språk
Stockholms universitet
106 91 Stockholm